

HISTORIA

Tereny gminy Kotla, będąc częścią Śląska początkowo należały do państwa czeskiego. Około 990 roku zostały włączone do wczesnopiastowskiego państwa księcia polskiego Mieszka I. Od 1138 roku, w ramach Polski, znajdowały się w jednej z dziedzicznych dzielnic senioralnych. W efekcie dalszego podziału ziem śląskich między potomków Władysława II Wygnańca okolice Kotli znalazły się w Księstwie Głogowskim. Po rozpadzie monarchii Henryków Śląskich, w wyniku postępującego rozdrobnienia dzielnicowego, Księstwo Głogowskie podobnie jak cały Śląsk przechodziło stopniowo w strefę wpływów czeskich, a od 1348 roku stało się już formalnie częścią państwa czeskiego. Do 1793 roku okolice Kotli położone były tuż przy granicy z Królestwem Polskim, a w latach 1919 – 1939 z II Rzeczpospolitą Polską.

Pierwsze wzmianki dotyczące Kotli w postaci dwóch dokumentów pochodzą z XIV wieku. Dotyczą one spraw kościelnych i wymieniają proboszczów kościoła parafialnego (Herman – 1318 rok i Mathias 1381 rok). Natomiast pierwszym znanym właścicielem wsi był Hannos von Rokewycz, który około 1390 roku podzielił swój majątek pomiędzy dwóch synów. Następnie dobra kilkakrotnie zmieniały właścicieli. Znaczący ślad w postaci pałacu pozostawili po sobie przedstawiciele rodu M'lenau. Johan von M'lenau był inicjatorem budowy, a Ferdinand, jego syn, kontynuował i zakończył budowę. Ferdinand posiadał tytuł barona oraz pełnił również funkcję starosty w księstwie głogowskim. Początki barokowego założenia pałacowo – ogrodowego przypadają na początek XVII wieku. Wtedy ogród miał charakter gospodarczy i przeznaczony był w zachodniej części na sad, zaś we wschodniej na warzywnik.

Śmierć ostatniego Piasta Śląskiego w 1675 roku spowodowała, że Kotla znalazła się w granicach imperium Habsburgów. W 1742 roku po pokoju wrocławskim cały Śląsk został włączony do Królestwa Pruskiego. W skład Państwa niemieckiego – od Cesarstwa Niemieckiego, poprzez Republikę Weimarską, po Trzecią Rzeszę – Kotla wchodziła do 1945 roku.

Nieco dokładniejszy opis Kotli pochodzi z II połowy XVIII wieku, kiedy jej właścicielem był Carl, książę pruski Carolath – Beuthen. Z opisu dokonanego w tamtych czasach przez Zimmermana wynika, że ówczesna Kotla składała się z dwóch części: Górnej i Dolnej. Kotla Dolna należała do dóbr książęcych i mieściła na swoim terenie: pałac, folwark, kościół z zabudowaniami towarzyszącymi oraz karczmę, kilka wiatraków i miejsce targowe. Kotla Górna nie należała do dóbr książęcych. Znajdowały się w niej: dwa folwarki, wiatrak, trzy karczmy oraz zabudowania mieszkalno – gospodarcze.

W połowie XIX wieku pałac i ogród zostały zmodernizowane w duchu neogotyku. Wzbogacona została ogrodowa elewacja pałacu, natomiast środkowa część pałacu nabrała charakteru parkowego. W centralnej części ogrodu założono dwie aleje lipowe, pomiędzy którymi przebiegała oś widokowa z pałacu. Ówczesny ogród wyróżniał się spośród założen tego typu na Śląsku, o czym świadczy między innymi pochlebna wzmianka Kniego. Wschodnia oraz zachodnia część ogrodu nadal była użytkowana gospodarczo, natomiast część środkowa obsadzana była regularnie drzewami. Pod koniec XIX wieku wzniesiono w południowej części ogrodu pawilon, w którym mieściła się pompownia. We wschodniej części znajdowała się w tym czasie strzelnica.

Około 1830 roku przeprowadzono proces scalenia kilku sąsiadujących ze sobą wiosek (Kotła Dolna, Średnia, Górna, folwark Neu – Kranz z wioską) i tym samym powstała rozległa miejscowość posiadająca własny przemysł i rzemiosło. Pełniła także funkcję miejscowości targowej. Następnie jeszcze kilkakrotnie miejscowość zmieniała właścicieli. W 1908 roku stała się własnością państwa i do 1937 roku była dzierżawiona przez Franza Klawitera.

W ramach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej od 1945 do 1950 roku Kotła wchodziła w skład województwa wrocławskiego. Od VI 1950 do VI 1975 roku należała do województwa zielonogórskiego, a od VI 1975 do XII 1998 roku – województwa legnickiego. Reforma administracyjna dokonana już w ramach III Rzeczypospolitej 1 stycznia 1999 roku spowodowała, że gmina Kotła wróciła w skład zintegrowanego Dolnego Śląska – województwo dolnośląskie, powiat głogowski.

Osadnictwo

Osadnictwo w gminie należy do zwartych. Spowodowały to głównie korzystne uwarunkowania gruntowe. Większość wsi zlokalizowana jest przy drogach. Były to najczęściej powstałe już w średniowieczu popularne ulicówki bądź owalnice, które późniejszy rozwój osadnictwa przekształcił w wielodrożnice. Powstało także kilka przysiółków. W kilku wsiach znajdują lub znajdowały się zespoły dworskie z parkami i folwarki. Po 1945 roku wiele z nich uległo degradacji.

TABELA: Gmina Kotła – rozwój osadnictwa.

Miejscowość	Data pierwszej wzmianki
1	2
Ceber	1679
Chociemyśl	1300
Dorzecze	1845
Głogówko	1791
Grochowice	1300
Kotła	1318
1	2
Kozie Doły	1580
Krażkówko	1688
Krzekotówek	1586
Kulów	1670
Leśna Dolina	1845
Moszowice	1580
Pękoszów	1845
Skidniów	1300
Skidniówek	1845
Skórzyn	1845
Sobczyce	1580
Zabiele Stare	1298
Zabiele Nowe	1298

Zabytki i stanowiska archeologiczne

Zabytki architektury i budownictwa występują na terenie całej gminy. Są to: kościoły, plebanie, zabudowania dworskie, budynki mieszkalne i gospodarcze, wiejskie aleje i parki. Zachowały one elementy pierwotnych układów urbanistycznych. W okresie powojennym stopień zachowania historycznie ukształtowanych układów zabudowy poszczególnych miejscowości nie uległ zasadniczym zmianom. Obecnie na terenie gminy 228 obiektów objętych jest ewidencją konserwatorską, z czego 10 figuruje w rejestrze zabytków.

TABELA : Gmina Kotla – wykaz obiektów figurujących w rejestrze zabytków.

Miejscowość	Obiekt	Wiek	Nr rejestru	Data wpisu
1	2	3	4	5
Chociemyśl	Dom mieszkalny nr 1	XVIII	367/L	18.12.1963
Grochowice 3A	Kościół filialny p.w. MB Częstochowskiej	XVIII	335/L	02.04.1963
Kotla ul. Kościelna 3	Kościół parafialny p.w. Św. Marcina	1748	359/L	18.12.1963
Kotla ul. Bielawska 1	Pałac z otoczeniem parkowym	XVIII	308/L	10.09.1960
Kotla	Park	XVII, XIX	556/L	06.05.1980
Kotla ul. Głogowska 117	Dom mieszkalny nr 62	XVIII	382/L	18.12.1963
Kotla ul. Podgórna 3	Dom mieszkalny nr 95	XVIII	383/L	18.12.1963
1	2	3	4	5
Kotla	Założenie folwarczne	XVIII – XIX	42/A/1-10	06.02.2001
Moszowice	Kaplica przydrożna	1 poł. XIX	435/L	05.05.1971
Sobczyce	Dom mieszkalny nr 7	XVIII/XIX	402/L	18.12.1963

Obiekty, zespoły i założenia wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej, wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 roku, nr 1568, poz. 162). Odnośnie obiektów zabytkowych obowiązuje bezwzględny priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich nad względami wynikającymi z działalności inwestycyjnej. Należy dążyć do pełnej rewaloryzacji zabytków. Wszelkie działania podejmowane przy zabytkach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ochroną konserwatorską objęte zostały także zespoły i obiekty ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Są to zespoły i obiekty o istotnych lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Dla obiektów wymienionych w ewidencji zabytków, a znajdujących się w strefach ochrony konserwatorskiej, obowiązują ustalenia sformułowane dla poszczególnych stref. Dla prac remontowych i modernizacyjnych, związanych z rozbudową i przebudową obiektów oraz dla prac

rozbiórkowych prowadzonych przy zabytkach znajdujących się poza strefami i uwzględnionych w ewidencji należy uzyskać uzgodnienie wojewódzkiego konserwatora zabytków. Wojewódzka i gminna ewidencja zabytków architektury i budownictwa obejmuje różne obiekty nieruchome powstałe przed 1945 rokiem, w których późniejsza działalność nie zatarała cech świadczących o ich historycznym rodowodzie. Stanowią one charakterystyczne przykłady działalności budowlanej dawnych epok lub posiadają znaczące w skali lokalnej walory artystyczno – architektoniczne.

Gminny zasób wartości kulturowych podlegających ochronie uzupełnia 340 stanowisk archeologicznych, z czego 10 figuruje w rejestrze zabytków.

TABELA: Gmina Kotła – wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Miejscowość	Obiekt	Chronologia	Numer rejestru	Data wpisu do rejestru
1	2	3	4	5
Chociemyśl	Cmentarzysko	Kultura łużycka	255/Arch/2004	22.10.2004
Chociemyśl	Osada	Mezolit	176/85 KZA-1-V-66/68	01.12.1968
1	2	3	4	5
Głogówko	Krzemienica	Mezolit	221/85 KZA-1-V-159/68	01.12.1968
Głogówko	Osada	Mezolit i neolit	217/85 KZA-1-V-155/68	01.12.1968
Głogówko	Osada	Mezolit	219/85 KZA-1-V-157/68	01.12.1968
Kotła	Obozowisko	Mezolit	235/85 188/Ar/69	20.10.1969
Kozie Doły	Obozowisko	Mezolit	220/85 KZA-1-V-158/68	01.12.1968
Krzekotówek	Krzemienica	Mezolit	218/85 KZA-1-V-156/68	01.12.1968
Krzekotówek	Osada	Wczesne średniowiecze	201/85 KZA-1-V-116/68	01.12.1968
Moszowice	Grodzisko	Kultura łużycka i wczesne średniowiecze	174/85 KZA-1-V-29/66	10.03.1966